

Nr 321.

Av herr **Velander m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker, m. m.

I proposition nr 241 har Kungl. Maj:t förelagt riksdagen förslag till förordning om ändring i KF den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker m. m.

Förslaget, som i huvudsak bygger på betänkande av inom besparingsberedningen särskilt tillkallade sakkunniga i fråga om besparings- och rationaliseringsåtgärder inom rusdrycksförsäljningens område, kan sålunda sägas ingå såsom ett led i statsmakternas strävanden för nämnda syften inom statsförvaltningen och den verksamhet, vari staten har ekonomiska intressen. De sakkunnigas förslag innebär sammanfattningsvis, dels att den nuvarande organisationen på utminuteringsområde genom fyrtioen systembolag bör ersättas med ett enda systembolag, dels ock att systembolagens fem allmänna restaurangaktiebolag böra sammanslås till ett enda bolag, som skulle övertaga dessas restaurangrörelser över hela landet. Detta de sakkunnigas förslag har av besparingsberedningen därefter godkänts, varvid dock en ledamot var av skiljaktig mening, i det att han ansåg, att en centralisering av restaurangrörelsen icke borde komma till stånd, såvida icke någorlunda säkra utsikter till avsevärda besparingar förelåge, vilket enligt hans mening de sakkunniga icke kunnat påvisa.

Sedan förslaget varit ute på remiss hos ett flertal myndigheter och sammanslutningar, har Kungl. Maj:t ansett sig böra framlägga proposition i ämnet, varvid dock förslaget om ett enhetligt systembolag ställts på framtiden, varför fråga nu endast är om ett enhetligt restaurangbolag.

Huruvida denna uppdelning av frågan om en centralisering av systembolagen och deras restaurangrörelse är lycklig med hänsyn till kravet på enhetlighet vid behandlingen av dessa nära sammanhängande verksamhetsgrenar kan ifrågasättas.

I besparingsberedningens direktiv för de sakkunniga uttalades, att vid utredningen borde undersökas, om den nuvarande organisationen av rusdrycksförsäljningen och av den statliga tillsynen därå ur synpunkten av de med rörelsen förbundna statsekonomiska intressena och i övrigt kunde anses ändamålsenlig, samt i den mån så skulle befinnas icke vara fallet, vilka åtgärder som kunde ifrågasättas för ändring därutinnan. I främsta rummet borde undersökas, om den av system- och

restaurangbolagen bedrivna verksamheten samt den statliga ledningen och kontrollen därav lämpligen kunde erhålla en fastare organisation. I sådant avseende borde bl. a. undersökas möjligheten av en centralisering av organisationen inom utminuterings- och utskänkningsrörelsen så att affärsledningen och det statliga överinseendet för vardera rörelsegrenen eller för båda gemensamt bleve anknutna till ett enda företag. I direktiven påpekades bl. a. även, att med nuvarande organisation av den centrala statliga tillsynen av system- och restaurangbolagen intoge kontrollstyrelsen en dubbelställning i förhållande till dessa i egenskap av på en gång direktivgivande och kontrollerande organ.

Sistnämnda synpunkt upptogs till utförlig behandling av de sakkunniga, som ytterligare underströko därmed förenade olägenheter, vilka lika starkt gjorde sig gällande i förhållande till såväl system- som restaurangbolagen. Nuvarande anordning vore givetvis principiellt oriktig och därmed förenade olägenheter av sådan betydelse, att en reformering av bolagens ställning enbart med hänsyn därtill vore av behovet påkallad. Därvid borde kontrollstyrelsens befattning med bolagen, åtminstone till den del denna vore av direktivgivande natur, upphöra.

Även departementschefen har anslutit sig till denna mening.

För avhjälpan av antydda olägenheter föreslås nu bildandet av ett statligt restaurangaktiebolag, ehuru i likhet med tobaksmonopolet och vin- och spritcentralen med visst enskilt aktiekapital. Det nya restaurangbolaget skall övertaga de hittillsvarande bolagens rörelser, omfattande ett femtiotal hotell, däribland åtskilliga i lyxklass, och bortåt 200 restauranger, från folkrestauranger till lokaler av högsta klass över hela landet, vilka skola skötas från Stockholm, där det nya bolaget föreslås skall hava sitt säte. Genom att bolaget tillförsäkrats övervägande statligt inflytande, skulle kontrollstyrelsens hittillsvarande direktivgivande och även i vissa avseenden kontrollerande verksamhet kunna avkopplas.

Med en koncentration av restaurangbolagens rörelser skulle på det ekonomiska området följande betydande fördelar stå att vinna enligt de sakkunnigas förslag:

1) Genom en rationell uppdelning av bolagets verksamhet i olika distrikt skulle säkerligen mycket vara att vinna både ur organisatorisk och ekonomisk synpunkt.

2) En koncentration av de nuvarande restaurangbolagen till ett enda företag skulle skapa förutsättning för en enhetlig anställnings- och lönepolitik.

3) Den ekonomiska verksamheten, särskilt i fråga om varuinköp, fastighets-, byggnads- och lokalinredningsfrågor samt försäljningen å

restaurangerna (priser m. m.) skulle kunna drivas intensivare och enhetligare.

4) Finansieringsfrågor skulle kunna lösas lättare med ett enda bolag med stor ekonomisk styrka. Tillfälliga likviditetssvårigheter skulle knappast kunna uppstå. Bolagets nyanläggningar och investeringspolitik i övrigt skulle kunna ordnas fullt rationellt utan hänsyn till tillfälliga konjunkturen.

5) Beträffande organisationsfrågor "torde" kunna påräknas direkta besparingar även i fråga om styrelsearvoden och den kamerala organisationen.

I enlighet härmed hava de sakkunniga funnit, "att inrättandet av endast ett restaurangbolag komme att medföra betydande fördelar, särskilt i fråga om det ekonomiska resultatet av bolagets verksamhet". Emellertid hava de sakkunniga "avstått" från att i detta hänseende framlägga något siffermaterial, enär "det givetvis vore svårt att något så när exakt beräkna storleken av den vinst, som kunde uppkomma vid en omorganisation". Detta gäller således beträffande restaurangbolaget. Men i fråga om det av sakkunniga föreslagna enhetliga systembolaget hava dessa hänvisat till en inom kontrollstyrelsen gjord utredning, enligt vilken ett genomförande av förslaget i nämnda del skulle innebära en besparing av ca 900 000 kronor. Här torde man med skäl kunna fråga, huruvida det föreligger sådana skillnader mellan system- och restaurangbolagens rörelser, att en liknande utredning beträffande de senare ej skulle kunna förebringas. Då förslaget ingår såsom ett led i statsmakternas besparingssträvanden, synes man också kunna fordra siffror, som visa, att förslaget verkligen tjänar nämnda syfte.

Anmärkningsvärt är även att de sakkunnigas förslag om ett enhetligt restaurangbolag i de hörda myndigheternas och sammanslutningarnas yttranden rönt ofta stark kritik. Beträffande de av de sakkunniga påtalade olägenheterna med kontrollstyrelsens dubbelställning har flertalet hörda organ ställt sig på den ståndpunkten, att dessa, om de överhuvud taget praktiskt existerade, likväl icke vore av den betydelse, att de motiverade ett så vittgående reformförslag.

De av de sakkunniga påpekade kommersiella fördelarna med ett enhetligt restaurangbolag synas påkalla en närmare granskning, vilken för överskådlighetens skull här företages punkt för punkt:

1) Beträffande fördelarna med en reglering av bolagets verksamhet inom olika delar av landet kan framhållas, att den nuvarande distriktsindelningen mellan de olika bolagen tillkommit genom kontrollstyrelsens bestämmande. De olägenheter i fråga om lokala intressekonflikter, som de sakkunniga påpekat kunna komma att uppstå mellan olika restaurangbolag, torde därför lätteligen kunna avhjälpas genom ett enkelt beslut av kontrollstyrelsen i varje inträffat fall. Denna utväg

kan även anlitas, därest förändrad distriktsindelning skulle visa sig nödvändig. Nu föreslås ett enda riksbolag för utskänkningen, men samtidigt framhålles nödvändigheten av viss distriktsförvaltning med lokal anknytning genom distriktsföreståndare. Man synes då med skäl kunna fråga sig, huruvida icke redan därmed frågan om ett restaurangbolag vore besvarad ur sistnämnda synpunkt. Detta har likväl tydligen icke ansetts vara fallet. I stället föreslås, att under riksbolaget skola anställas distriktschefer "med relativt långt gående befogenheter", vilka emellertid ej närmare preciseras. Dessa distriktschefer komma givetvis med den föreslagna organisationen icke att hava något enskilt ansvar för dem i egenskap av tjänstemän underställd verksamhet och därför ej heller något direkt intresse av att denna ekonomiskt går bra. Här kommer även frågan om den personliga kontakten mellan styrelsen eller verkställande direktören i Stockholm samt distriktscheferna ute i olika delar av landet. Ett flertal frågor kunna icke avgöras medels brevväxling eller per telefon utan endast genom personliga sammanträffanden. Resekostnaderna därför komma således att väsentligt ökas genom de ökade maximala avstånden mellan central- och lokalförvaltningarna.

2) Beträffande personalfrågorna kan omnämnas, att en enhetlig anställnings- och lönepolitik redan genomförts, i det att restaurangbolagen äro anslutna till Restaurangernas arbetsgivareförening. Kan man icke tilltro denna arbetsgivareförening att tillvarataga arbetsgivarens, i detta fall statens på grund av bolagens begränsade utdelning till de enskilda aktieägarna, ekonomiska intresse härvidlag? Vad beträffar utbyte av personal mellan bolagen komma givetvis även efter ett genomförande av den föreslagna organisationen vissa friktioner att uppstå. Det är knappast troligt, att vederbörande restaurangchef eller distriktschef skulle vara villig att släppa ifrån sig duglig arbetskraft till annan restaurang eller annat distrikt. Beträffande av de sakkunniga påpekade fördelarna med en enhetlig reservpersonal kan framhållas, att t. ex. det största bolaget, SARA, icke har någon dylik personal anställd. I stället får där vid tillfälligt uppkommande behov underordnad personal rycka upp, varigenom också vederbörandes förutsättningar för ytterligare befordran praktiskt kunna prövas. Vad angår personalrekryterings- och utbildningsfrågorna äro dessa gemensamma för såväl den allmänna som den enskilda restaurangrörelsen och torde icke kunna lösas enbart genom ifrågavarande förslag.

3) Beträffande de under denna punkt angivna fördelarna inom den rent ekonomiska verksamheten, såsom varuinköp m. m., kan framhållas, att ca 85 % av varubehovet utgöres av s. k. färskvaror, vilka restaurangerna i regel inköpa på hemorten för omedelbar konsumtion. Priserna därvid bestämmas åtminstone beträffande mera hållbara

färskvaror av centrala inköpsavtal. Att märka är att denna upphandling ej sker genom varje restaurangbolag utan beträffande flertalet varor av detta slag genom varje restaurang på de platser, där ej mer än en bolagsrestaurang finnes, och att detta sker just för att få varorna så färska som möjligt. En för hela landet eller för varje föreslaget distrikt central upphandling av dylika varor torde därför vara ödesdiger för restaurangernas matstandard och sålunda omöjlig. I dylikt fall skulle givetvis även omkostnaderna stiga väsentligt på grund av de längre frakterna. Därest verkligt behov av central upphandling av vissa varor skulle föreligga, finnes även med bibehållande av nuvarande organisation intet hinder mot att låta de mindre bolagen göra sina uppköp av dessa varor hos de större bolagen med egna produktionsavdelningar.

Vidare hava de sakkunniga påpekat, att i fråga om en del större restaurangartiklar, såsom porslin, linne och silver, vilka nu av SARA och VARA inköpas direkt från industrierna, förekomma priskarteller mellan producenterna, samt att på grund därav de mindre bolagen haft svårt att hävda sina intressen gentemot dessa leverantörer. Där emot kan invändas, att samma priser numera tillämpas även för de mindre bolagen. Skulle emellertid svårigheter härvidlag komma att uppstå, kunna givetvis de mindre bolagen inköpa dessa varor genom de större bolagen.

Ytterligare ha de sakkunniga framhållit för bolagen gemensamma fastighets- och hotellinredningsfrågor samt påpekat, att SARA och VARA hava egna arkitektbyråer, som utföra arbeten för både det egna företaget och andra restaurang- och systembolag. I detta avseende skulle enligt de sakkunnigas mening ytterligare vara att vinna genom en samordning av samtliga bolags verksamhet. Denna mening är givetvis riktig, men frågan torde lättare kunna lösas genom ett intensivare samarbete mellan de nuvarande bolagen än genom en sammanslagning av alla bolagen.

4) Beträffande finansfrågorna hava de sakkunniga understrukt, att tillfälliga likviditetssvårigheter skulle kunna uppstå inom ett bolag och penningmedel behöva upplånas, under det andra bolag hava jämförelsevis gott om disponibla medel. I detta fall skulle man kunna undvika upplåning i banker av erforderliga medel genom en sammanslagning av bolagen, vilken även skulle medföra en så betydande ekonomisk styrka och kapitalmöjligheter, att nyanläggningar och investeringspolitik i övrigt skulle kunna ordnas fullt rationellt utan hänsynstagande till tillfälliga konjunkturer. Härigenom skulle slutligen även vinnas vissa arbetsmarknadspolitiska fördelar vid lokala konjunkturkriser, i det att bolaget skulle kunna undvika att gå alltför hårt till väga vid entledigande av övertalig personal.

I samtliga dessa avseenden skulle emellertid samma eventuella fördelar kunna vinnas genom ett ökat samarbete mellan bolagen inom ramen av nuvarande organisationsformer. Redan nu förekommer på dessa områden liksom i övrigt ett fruktbarande samarbete mellan bolagsledningarna, men detta kan givetvis vid behov ytterligare intensifieras. Något behov inom bolagen för lån på öppna marknaden lär hittills icke hava förelegat. Eventuella omsättningsminskningar på grund av konjunkturförhållanden torde bli praktiskt taget enhetliga över hela landet, varför de av de sakkunniga påpekade arbetsmarknadspolitiska fördelarna knappast torde komma att uppstå i någon nämnvärd utsträckning. För övrigt torde vid tvångsförflyttningar av personal inom landet säkerligen stora svårigheter komma att uppstå. Känd är ju för övrigt befattningshavares allmänt negativa inställning till tvångsförflyttningar. Med nuvarande bostadsförhållanden inom städerna, vilka säkerligen kunna förväntas föreligga ytterligare en lång tid framåt, torde några större personalöverflyttningar icke vara möjliga. Slutligen torde restaurangbolagen redan nu vara så konsoliderade och stora, att de utan vidare kunna klara ovannämnda ekonomiska problem.

5) Beträffande slutligen organisationsfrågorna "torde" enligt de sakkunnigas mening direkta besparingar kunna påräknas i fråga om styrelsearvodet och den kamerala organisationen, även om det för de sakkunniga varit omöjligt att siffermässigt söka fixera dessa besparingar. Emellertid torde det med skäl kunna ifrågasättas, om några faktiska fördelar ur ekonomisk eller kameral synpunkt äro förknippade med förslaget. Visserligen är det ju givet, att besparingar komma att uppstå beträffande de nuvarande styrelsearvodena. En centralisering av bolagen kommer däremot antagligen att medföra, att en viss förvaltningspersonal, särskilt i högre grader, blir övertalig. Enligt vedertagen praxis torde denna icke kunna avskedas utan viss ekonomisk kompensation, exempelvis i form av förtidspension eller engångsersättning. Denna synpunkt har icke framkommit i propositionen, ehuru man väl får förutsätta, att den är underförstådd. Ytterligare kommer genom en centralisering arbetsbördan och ansvaret för de högre befattningshavarna att öka oerhört i jämförelse med nuvarande förhållanden, och detta måste givetvis medföra en motsvarande betydlig ökning av lönerna. Dessa båda synpunkter komma säkerligen icke att medverka till någon besparing inom organisationsväsendet. Den kamerala lämpligheten av ett centralt förvaltningsorgan kan även ifrågasättas. Det finnes exempelvis ingen möjlighet att centralisera redovisningssystemet. Redan med nuvarande stora företagsformer ha vissa svårigheter yppat sig därvidlag, och dessa komma givetvis att växa i förhållande till företagens storlek. Varje dag måste varje

restaurang inköpa hundratals olika förbrukningsartiklar. En ytterligare centralisering av redovisnings- och betalningssystemet därför är nära nog omöjlig, och i varje fall kommer en dylik icke att medföra någon som helst fördel ur driftsekonomisk synpunkt. Dessutom måste det bli oerhört tungrott och dyrbart med en central förvaltningsledning, vilken säkerligen även kommer att medföra olägenheter i form av alltför stark byråkratisering och motverka de berättigade krav på smidighet, idérikedom och individuell behandling av restaurangrörelserna, som äro nödvändiga för att restaurangerna skola kunna fylla sina sociala uppgifter på ett för allmänheten tillfredsställande sätt. Överhuvud synas formerna för den blivande förvaltningsapparaten ännu ej vara utredda på ett sådant sätt, att de kunna slutgiltigt diskuteras.

Såsom sammanfattning av vad ovan anförts angående de av sakkunniga angivna fördelarna på det kommersiella området med en centralisering av restaurangbolagen kan sålunda framhållas, att i hudsak samma fördelar stå att vinna genom en vidare utvidgning av det samarbete mellan restaurangbolagen, som redan nu förefinnes i form av regelbundna konferenser mellan bolagens direktörer och som skulle kunna bli en permanent organisation med tillräckliga befogenheter för att kunna möta alla uppkommande situationer på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt.

Även i övrigt torde följande invändningar kunna framställas mot förslaget.

I samtliga uttalanden över förslaget, såväl de sakkunnigas som departementschefens och de hörda organens, har starkt framhållits önskvärdheten och nödvändigheten av en viss lokal representation och förankring inom restaurangrörelsen. Den nuvarande organisationsformen tillgodoser dessa krav genom lokala representanter inom bolagens styrelser. Att detta kraftigt medverkat till bolagens framgångar erkännes av alla berörda parter. I och med den nuvarande organisationens sloande måste även formerna för denna representation förändras. I sådant syfte föreslås i propositionen, att fullmäktige inom varje kommun, där bolaget förvärvat tillstånd till utskänkning, utse särskilda personer med uppgift att tillhandagå företagsledningen med råd och upplysningar angående rörelsens bedrivande på platsen. För dessa uppdrag skulle icke utgå någon ersättning. Denna form för lokal rådgivning torde näppeligen komma att bidra till ett främjande av bolagets rörelser, i varje fall icke ekonomiskt. Dessa sålunda utsedda rådgivare komma säkerligen icke att besitta den sakkunskap, som erfordras för att främja bolagets rörelse. Då de icke komma att uppbära någon ersättning för uppdraget och sålunda icke hava något intresse av att den lokala restaurangen skötes på ett sådant sätt, att statens vinstintresse tillgodoses på bästa sätt, torde värdet av denna in-

stitution bliva i det närmaste obefintligt. Ej heller finnes någon föreskrift om skyldighet för bolagets styrelse att följa dessa institutioners råd. För övrigt torde man nog kunna förutsätta, att dessa sålunda avgivna råd i högre grad komma att vara ett uttryck för vederbörandes egna önsknings beträffande den lokala restaurangen, än de komma att syfta till bolagets ekonomiska fördel.

Vad beträffar kontrollstyrelsens uppgivna dubbelställning gör denna sig lika starkt gällande i förhållande till såväl system- som restaurangbolagen. Påståendet att olägenheterna därav i sig skulle vara så stora, att de nu kunde motivera en ändring av enbart restaurangbolagens organisationsformer, har rönt stark och berättigad kritik från flertalet av de över förslaget hörda myndigheterna och organisationerna. Därest en förändring i detta avseende vore av behovet påkallad, torde denna på bästa sätt kunna ske så, att kontrollstyrelsens direktivgivande verksamhet beträffande restaurangbolagen helt avkopplades eller överflyttades på annat organ. Överhuvud torde nödvändigheten av denna direktivgivande verksamhet starkt kunna ifrågasättas. Det måste anses ligga i sakens natur, att bolagsledningarna i förväg noga överväga varje avgörande av större ekonomiskt intresse för bolagen, då kontrollstyrelsen i varje fall granskar förvaltningen och räkenskaperna samt bolagsledningens ställning är beroende av kontrollstyrelsens efterhandsgranskning och godkännande av vidtagna förvaltningsåtgärder. Vilket organ är för övrigt mest kompetent att avgöra, huruvida viss förvaltningsåtgärd är till nytta eller skada för bolaget, den inom restaurangnäringen sakkunniga bolagsledningen eller kontrollstyrelsen? Vad är det för övrigt för mening att nu företaga en förändring i detta avseende beträffande restaurangbolagen, när frågan om samma dubbelställning i förhållande till systembolagen kommer att göras till föremål för förnyad utredning? Denna utredning kanske kommer till en bättre lösning, som även skulle kunna tillämpas beträffande restaurangbolagen.

Slutligen ha ju restaurangbolagen verkat i allenast något över sex år med nuvarande organisationsformer. Kan man verkligen med skäl säga, att under denna korta tid gjorts sådana erfarenheter med avseende å bolagens verksamhet och utformning, att dessa skulle kunna motivera en så genomgripande förändring som den nu föreslagna, allra helst som verkningarna av denna förändring icke kunna sägas hava på ett tillfredsställande sätt utretts? De befintliga restaurangbolagen äro redan av den omfattningen, att rationaliseringen inom dem kunnat drivas mycket långt, varför en ytterligare rationalisering knappast torde kunna medföra några fördelar. I stället måste befaras, att förvaltningen av ett hela riket omfattande restaurangbolag blir så tung och osmidig, att den strävan till personlig färgläggning och individualisering, som från alla håll framhållits vara grundläggande för just denna

näring, blir genomförbar och förbytes i en beklämnande uniformitet såväl i fråga om inredningar m. m. som matstandarden. Redan nu hava några av de existerande bolagen nått en omfattning, som försvårar en effektiv förvaltning.

Under hänvisning till vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 241.

Stockholm den 13 april 1944.

Gustaf Velanders. Gösta Siljeström. Axel Mannerskantz.

Bernhard Nilsson. C. Fr. Carlström. Eilif Sylwan.

Gust. Björkman. Eric Ericsson.
